

De Bonte Mol
...voor een gegronde basis!

Protocol

Leesproblemen en dyslexie

Basisschool De Bonte Mol
Schermerhorn

Groep 5-8

Voorwoord

Dit Protocol Leesproblemen en dyslexie voor groep 5 tot en met 8 van De Bonte Mol dient als leidraad voor de leerkrachten en leesspecialisten bij het signaleren en begeleiden van leerlingen met leesproblemen of dyslexie. Uitgangspunt hierbij is om te komen tot een eenduidige, systematische en effectieve aanpak van leerlingen met lees- en/of spellingproblemen, met een gedegen dossiervorming, wat als basis kan dienen voor de aanvraag van een dyslexieverklaring.

Het Protocol Leesproblemen en dyslexie voor groep 5 tot en met 8 van De Bonte Mol is gebaseerd op het Protocol leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8 van Scheltinga, Gijsel, Van Druenen & Verhoeven (2011). Getracht is dit protocol beknopt en overzichtelijk te houden. Indien er onduidelijkheden of vragen zijn verwijs ik u naar het in de teamkamer aanwezige Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8 (Scheltinga et al., 2011). Bij de uitwerking van dit protocol heb ik dankbaar (gedeeltelijk) gebruik gemaakt van de lay-out van Dyslexieprotocol Heerhugowaard groep 5 t/m 8, versie april 2009. Dit protocol heb ik aangepast aan de nieuwste theorie en aan de werkwijze en beschikbare methoden, middelen en software op onze school.

Dit protocol dient regelmatig aangepast te worden op vernieuwde inzichten en relevante nieuw aangeschafte methoden, toetsen of remediërend materiaal.

Het Protocol Leesproblemen en dyslexie van De Bonte Mol bestaat uit:

- Protocol Leesproblemen en dyslexie voor groep 1 en 2,
- Protocol Leesproblemen en dyslexie voor groep 3 en 4 *en*
- Protocol Leesproblemen en dyslexie voor groep 5-8.

Bianca Hooijer.

Dit protocol is opgesteld door Bianca Hooijer als onderdeel van de Master SEN Remedial Teaching aan het Seminarium van Orthopedagogiek, juli 2011.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Inhoudsopgave	3
1. Actiekalender dyslexieprotocol groep 5-8.....	4
2. Handelingsuggesties voor de interventieperioden in groep 5-8.....	6
Bijlagen.....	11
Bijlage 1: Overzicht tussendoelen gevorderde geletterdheid.....	11

1. Actiekalender dyslexieprotocol groep 5-8

Actiekalender dyslexieprotocol groep 5-8 (aanpassing juni 2014)

Maand	Toets	Bij wie
augustus - september	Interventieperiode 1 met handelingsplan n.a.v. eindevaluatie vorige groep	Alle leerlingen
oktober	Tussenmeting 1 Bij onvoldoende leesvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> • DMT kaart 1, 2 en 3 Bij onvoldoende spellingvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> • Spelling Cito – vooruitgang t.o.v. vorig meetmoment • Of: PI-dictee – vooruitgang t.o.v. vorig meetmoment • Of Brus-EMT en Klepel 	Risicoleerlingen
oktober	Effect interventie van zwakke leerlingen vaststellen en handelingsplan bijstellen. Logboek bijhouden met interventies en vorderingen	Risicoleerlingen
oktober - februari	Interventieperiode 2	
Januari	Hoofdmeting 1 <ul style="list-style-type: none"> • DMT: <ul style="list-style-type: none"> - groep 5: 3B (+ 2B + 1B) - groep 6: 3A (+2A + 1A) - groep 7: 3C (+2C + 1C) - groep 8: 3B (+2B + 1B) • AVI M 5-6-7-8 versie A • Cito spelling • Cito begrijpend lezen 	Alle leerlingen
Januari	<ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee • Of Brus-EMT en Klepel 	Risicoleerlingen
februari	<ul style="list-style-type: none"> • Effect interventie van zwakke leerlingen vaststellen en handelingsplan bijstellen. • Logboek bijhouden met interventies en vorderingen 	Risicoleerlingen
februari – april	Interventieperiode 3	
April	Tussenmeting 2 Bij onvoldoende leesvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> • DMT kaart 1, 2 en 3 Bij onvoldoende spellingvaardigheid: <ul style="list-style-type: none"> • Spelling Cito – vooruitgang t.o.v. vorig meetmoment • Of: PI-dictee – vooruitgang t.o.v. vorig meetmoment • Of Brus-EMT en Klepel • 	Risicoleerlingen

April	<ul style="list-style-type: none"> • Effect interventie van zwakke leerlingen vaststellen en handelingsplan bijstellen. • Logboek bijhouden met interventies en vorderingen 	Risicoleerlingen
April – juni	Interventieperiode 4	
Juni	Hoofdmeting 2 <ul style="list-style-type: none"> • DMT: <ul style="list-style-type: none"> - groep 5: 3C (+2C + 1C) - groep 6: 3B (+2B +1B) - groep 7: 3A (+2A + 1A) • AVI: E 3-4-5-6-7 versie B * <ul style="list-style-type: none"> * Mogelijk één versie hoger dan bepaald in medio groep 3-4-5-6-7; zie handleiding map. • Cito spelling • Cito begrijpend lezen • DMT & AVI 	Alle leerlingen Risicoleerlingen groep 8
Juni	<ul style="list-style-type: none"> • PI-dictee – vooruitgang t.o.v. vorig meetmoment • <i>Of</i> Brus-EMT en Klepel 	Risicoleerlingen
Juni	<ul style="list-style-type: none"> • Eindsituatie en effecten van de interventies vastleggen. • Logboek bijhouden met interventies en vorderingen en overdragen • In overleg met leerkracht volgende groep handelingsplan opstellen voor beginperiode volgend schooljaar. 	Risicoleerlingen

2. Handelingssuggesties voor de interventieperioden in groep 5-8

Aanpak op zorgniveau 1

Voor de algemene aanbevelingen voor effectief leesonderwijs verwijs ik naar mijn onderzoek: 'Samen op weg naar meer effectief leesonderwijs'. Hier licht ik onder andere het belang toe van het aanschaffen van een voortgezet technisch leesmethode en doe ik aanbevelingen omtrent klassenmanagement, het inroosteren van voldoende tijd voor lezen, het hanteren van het IGDl-instructiemodel, werken met groepshandelingsplannen en opbrengstgericht werken.

Aanpak op zorgniveau 2

Bij leerlingen met onvoldoende lees- en/of spellingprestaties moet het onderwijsaanbod worden geïntensiveerd. De leerkracht ondersteunt de leerlingen door het geven van extra instructie en begeleidde oefening in de groep, met aanvullende materialen uit de (voortgezet technisch) leesmethode.

Aanpak op zorgniveau 3

Wanneer uitbreiden van instructie- en oefentijd niet voldoende is, dient intensieve begeleiding met een aanvullend lees- en/of spellingprogramma plaats te vinden. De interventie is geen vervanging van de gewone lees- of spellingles, maar is daarop een extra aanvulling. De leertijd dient met **minimaal drie keer 20 minuten** (60 minuten per week) te worden uitgebreid. Om in aanmerking te komen voor een dyslexieverklaring moet gedurende twee perioden een interventie van elk minimaal twaalf effectieve weken uitgevoerd zijn.

Mogelijke werkvormen leesvaardigheid op zorgniveau 2

Gebruik bij voorkeur extra oefenmateriaal uit de leesmethode.

Voor het werken aan automatisering van de decodeervaardigheid en verbetering van de leesvloeiendheid kan gedacht worden aan de volgende activiteiten (Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 5-8 (Scheltenga et al, 2011: blz. 133 e.v.):

- Hardop lezen of stillezen
- Oefenen met wisselrijtjes of Connectrijtjes
- Flitsoefeningen
- Herhaald lezen
- Samen lezen
- Inzet van ICT: Leesladder

Smits & Braams (2006) geven ook veel suggesties voor klassikale leesvormen, zoals voorlezen, meelesen van korte teksten, meelesen van boeken, hardop denken, radio-lezen, theaterlezen, voorlezen aan kleuters, duo-lezen, tutorlezen en stillezen.

Mogelijke werkvormen spellingvaardigheid op zorgniveau 2

- Expliciete instructie en herhaling
- Inprenten met context van verhaal (ei-plaat, au-plaat etc.)
- Dictee
- Uitspreken wat er staat
- Spreken en schrijven
- Inzet van ICT: Ambrasoft
- Aanleren van strategieën voor zelfcorrectie
- Gebruik spellingkaart of spellingspiekschrift

Mogelijke werkvormen leesvaardigheid op zorgniveau 2

Op zorgniveau 3 dient minimaal drie keer 20 minuten per week extra begeleiding plaats te vinden. Wanneer een leerling naast moeite met lezen ook veel moeite heeft met spellen, is het aan te bevelen om een interventieprogramma te gebruiken dat lezen en schrijven combineert, zoals Connect.

Connect lezen

Overzicht interventieprogramma's Connect	
Connect Klanken en Letters	Bedoeld voor periode tussen oktober en februari in groep 3.
Connect Woordherkenning	Bedoeld voor periode tussen februari en mei in groep 3.
Connect Vloeiend Lezen	Bedoeld voor leerlingen vanaf groep 4.

Connect is een zeer gestructureerd programma. Om maximaal effect te hebben moet het programma voldoende vaak en nauwkeurig worden uitgevoerd in de voorgeschreven stappen (Jongejan & Wentink, 2008; aangehaald door Gijssel et al, 2011).

Aanvullende informatie over de Connect programma's is te vinden in het Protocol Leesproblemen en Dyslexie voor groep 3 (Gijssel et al, 2011). De draaiboeken bij de Connect-programma's kunnen gedownload worden via www.masterplandyslexie.nl (=> producten).

Ralfi lezen (Smits & Braams, 2006)

Daarnaast is ook Ralfi (Repeated Assisted Level Feedback Interactie/Instructie) lezen een mogelijkheid voor leerlingen die de spellende leeshandeling grotendeels beheersen, maar langdurig veel te traag blijven lezen. RALFI kan gebruikt worden vanaf AVI-1 instructieniveau. Het centrale doel van RALFI is het verbeteren van de vloeiendheid van het lezen en daarmee het leesniveau. Hierbij wordt vooral de techniek van het herhaald lezen toegepast; gedurende vier of vijf sessie wordt hetzelfde stukje tekst van 100-400 woorden gelezen. Daarna wordt pas overgegaan tot het volgende stuk tekst.

RALFI bestaat uit een fasenmodel:

Fase 0: Voorbereiding

Fase 1: Oriëntatie (alleen 1^e sessie van de serie)

Fase 2: Instructie (optioneel), woordenschat (max. 3 minuten) en decoderen (max. 2 minuten).

Fase 3: Voorlezen en interactie (eerste sessie), Voorlezen (alle overige sessies)

Fase 4: Koorlezen

Fase 5: Duo-lezen

Fase 6: Feedback

Compenseren door inzet van ICT

Het protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 5-8 (Scheltinga et al, 2011) adviseert vanaf groep 5, naast het geven van extra ondersteuning, compenserende ICT-hulpmiddelen in te zetten bij leerlingen met zwakke technische lees- en/of spellingvaardigheid. Dit bevordert de zelfredzaamheid, versterkt het competentiegevoel bij dyslectische leerlingen en motiveert hen om te blijven lezen en schrijven. Het helpt hen bij het leerproces en bij het verder oefenen van hun leesvaardigheid.

Van compenseren spreken we als maatregelen worden getroffen die de belemmeringen die het zwakke lezen en spellen met zich meebrengen, verminderen. Dispenseren betekent dat de leerling een bepaalde taak niet meer hoeft uit te voeren. In de tabel hieronder geef ik een aantal compenserende en dispenserende maatregelen aan, gesplitst in niet-technische en technische maatregelen.

	Niet-technisch	Technisch
Compensatie	<ul style="list-style-type: none"> - tijdverlenging - vergrote teksten - aangepaste normering 	<ul style="list-style-type: none"> - hardware: Reading pen, daisy-speler - software (computer programma's)
Dispensatie	<ul style="list-style-type: none"> - mondeling overhoren in plaats van schriftelijk - niet hardop hoeven lezen - vrijstelling voor een vreemde taal 	Hardware of software neemt het lezen en/of schrijven helemaal voor zijn rekening.

Tabel compenserende en dispenserende maatregelen (Smeets&Kleijnen, 2007)

ICT- middelen kunnen ook remediërend ingezet worden; dan oefent de leerling om de vaardigheid in het decoderen te verbeteren. Typerend voor compenserend gebruik is dat de leerling luistert naar het voorlezen en meeleeft met de tekst. Typerend voor dispenserend gebruik is dat het lezen wordt vervangen: de leerling leest niet meer mee, maar luistert.

Compenserende ICT-hulpmiddelen voor leerlingen met leesproblemen (Scheltinga et al, 2011)

Voorbeelden tekst-naar-spraak-hardware en –software:

- Daisyspeler (Digital Audio-based Information System)
- Kurzweil 3000
- Sprint en Sprint Plus
- Fluency Leeshulp
- Reading Pen
- IrisPen
- Lees mee!
- ClaroRead
- Dolphin Tutor

Voor actuele informatie over aanschaf van een Daisy speler zie www.optelec.nl.

Voor Daisy software, Sprint- en Kurzweil 3000 updates kijk op internetsite <http://educatief.dedicon.nl/>

Gratis beschikbaar:

- ZegTan: www.internetspeurtocht.nl/BISON/voorleeshulp/download

- Readplease: www.readplease.com/englich/downloads (ook Nederlands)
- Sayz me: <http://datafurnace.net.au/sayzme>
- Wordtalk: www.wordtalk.org.uk/Home
- Deskbot: www.bellcraft.com/deskbot

Bij de aanschaf van voorleessoftware dient gelet te worden op de volgende eigenschappen (Callebout, 2004; Smeets&Kleijnen, 2007, beide aangehaald door Scheltinga et al, 2011):

1. Het woord dat wordt voorgelezen moet met een kleur gemarkeerd worden. De markering stuurt de blik van de lezer en stimuleert de lezer om mee te lezen.
2. Het moet mogelijk zijn om stukjes tekst over te slaan of te herlezen. De lezer is er niet altijd op uit om de gehele tekst te lezen en soms is het nodig voor het begrip om een stukje te herlezen.
3. De snelheid van het voorlezen moet kunnen worden aangepast.

Voor Nederlandse spraak-naar-tekst-software is er op dit moment alleen Dragon Naturally Speaking. Dit is te gebruiken in combinatie met Kurzweil 3000, op dit moment het betere (maar ook kostbare!) tekst-naar-spraak-software programma.

ICT-hulpmiddelen voor leerlingen met spellingproblemen (Scheltinga et al, 2011)

Voorbeelden van spellingcontrole:

- Alphasmart (hardware)
- Word
- Skippy (predictiesoftware)
- Digitaal woordenboek

Kosten

Voor actuele informatie over prijzen zie onder andere de internetpagina's www.optelec.nl (Daisyspeler) en <http://educatief.dedicon.nl>.

In het Protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 5-8 (Scheltinga et al, 2011) wordt vermeld dat zorgverzekeraars sommige hulpmiddelen vergoeden. Het is dus te adviseren om ouders erop te attenderen de mogelijkheden bij hun zorgverzekeraar na te gaan. Daarnaast is er een mogelijkheid om de middelen te financieren vanuit de leerlinggebonden financiering, indien de leerling een rugzak heeft. Ook is het mogelijk als school om hulpmiddelen aan te schaffen vanuit het onderwijsbudget, of ouders te vragen de benodigde middelen zelf aan te schaffen.

Dispenserende maatregelen

Dispenseren bij leesproblemen:

- De leerling krijgt de opdrachten voorgelezen door de leerkracht of op cd te horen en hoeft de tekst niet zelf te lezen
- De leerling hoeft slechts een beperkt aantal pagina's te lezen of teksten van een lager technisch leesniveau.

Dispenseren bij spellingproblemen

- Schrijftaken voor taal of de zaakvakken worden vereenvoudigd: er hoeven minder pagina's geschreven te worden en/of de tekst wordt niet op schrijffouten beoordeeld.
- Het aantal oefeningen wordt beperkt.
- De leerling wordt bij bepaalde vakonderdelen mondeling overhoord in plaats van schriftelijk
- De leerling wordt vrijgesteld van dictees of krijgt een dictee afgestemd op zijn niveau.

- De leerling maakt gebruik van spraak-naar-taal software. (Bijv. Dragon Naturally Speaking).

Zie voor verdere informatie Protocol Leesproblemen en Dyslexie groep 5-8 (Scheltinga et al, 2011; hoofdstuk 5).

Bijlagen

Bijlage 1: Overzicht tussendoelen gevorderde geletterdheid

Bron: Aarnoutse, C. en Verhoeven, L. (2003) *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

De tussendoelen gevorderde geletterdheid (groep 4-8) zijn – net als de tussendoelen beginnende geletterdheid – door het Expertisecentrum Nederlands ontwikkeld. In de tussendoelen gevorderde geletterdheid wordt aan de volgende acht leerlijnen aandacht besteed (de leerlijnen moeten overigens in samenhang met elkaar worden gezien).

leerlijn 1: lees- en schrijfmotivatie
leerlijn 2: technisch lezen
leerlijn 3: spelling en interpunctie
leerlijn 4: begrijpend lezen
leerlijn 5: strategisch schrijven
leerlijn 6: informatieverwerking
leerlijn 7: leeswoordenschat
leerlijn 8: reflectie op geschreven taal

leerlijn 1: Lees- en schrijfmotivatie

Middenbouw

- Kinderen zijn intrinsiek gemotiveerd voor lezen en schrijven.
- Ze beschouwen lezen en schrijven als dagelijkse routines.
- Ze zien geschreven taal als communicatiemiddel.
- Ze hanteren geschreven taal als middel voor informatieverwerking.
- Ze ervaren geschreven taal als expressiemiddel.

Bovenbouw

- Kinderen waarderen bestaande werken op het terrein van fictie.
- Ze waarderen bestaande werken op het terrein van non-fictie.
- Ze waarderen bestaande werken op het terrein van poëzie.
- Ze hebben een positief zelfbeeld tegenover het gebruik van geschreven taal.
- Ze onderkennen het persoonlijk en maatschappelijk belang van geletterdheid.

leerlijn 2: Technisch lezen

Midden- en bovenbouw

De leerlingen gebruiken verschillende technieken om woorden snel en nauwkeurig te herkennen.

- Ze herkennen lettercombinaties en spellingpatronen.
- Ze herkennen lettergrepen in geschreven woorden.
- Ze herkennen het unieke letterpatroon van (leen)woorden.
- Ze maken gebruik van de betekenis van een woord.
- Ze maken gebruik van de context van een woord.

De leerlingen gebruiken verschillende technieken om een tekst goed voor te lezen.

- Ze gebruiken leestekens op de juiste wijze.
- Ze lezen groepen van woorden als een geheel.
- Ze lezen een tekst met het juiste dynamische en melodisch accent.
- Ze lezen een tekst in het juiste tempo en zonder spellinguitspraak.
- Ze houden bij het voorlezen rekening met het lesdoel en met het publiek.

leerlijn 3: Spelling en interpunctie

Middenbouw

- Kinderen zijn in staat klankzuivere woorden correct te spellen.
- Ze kennen de spelling van woorden met homofonen (ei-ij, au-ou, g-ch).
- Ze passen de gelijkvormigheidregel toe (hond-honden, kast-kastje).
- Ze passen de analogieregel toe (hij zoekt, hij vindt).
- Ze kunnen eenvoudige interpunctie duiden en toepassen: gebruik hoofdletters, punt, vraagteken en uitroepetekens.
- Ze kunnen hun spelling- en interpunctiefouten onderkennen en corrigeren.

Bovenbouw

- Kinderen zijn in staat lange, gelede woorden en woordsamenstellingen te spellen (geleidelijk, ademhaling, voetbalwedstrijd).
- Ze beheersen de regels van de werkwoordspelling (hij verwachtte, de verwachte brief).
- Ze zijn redelijk in staat leenwoorden correct te spellen (politie, liter, computer).
- Ze kunnen complexe interpunctie duiden en toepassen: komma, puntkomma, dubbele punt, aanhalingstekens en haakjes.
- Ze zijn in staat om zelfstandig hun spelling- en interpunctiefouten te onderkennen en te corrigeren.
- Ze ontwikkelen een attitude voor correct schriftelijk taalgebruik.

leerlijn 4: Begrijpend lezen

Middenbouw

De leerlingen lezen eenvoudige teksten die verhalend, informatief, directief, beschouwend en argumentatief van aard zijn met begrip en voeren daarbij de volgende leesstrategieën uit:

- Ze bepalen het thema van een tekst en activeren hun eigen kennis over het thema.
- Ze koppelen verwijswaarden aan antecedenten.
- Ze lossen het probleem van een moeilijke zin (of zinnen) op.
- Ze voorspellen de volgende informatie in een tekst.
- Ze leiden informatie af uit een tekst.
- Ze onderscheiden verschillende soorten teksten zoals verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- Ze herkennen de structuur van verhalende teksten.

Bovenbouw

De leerlingen lezen minder eenvoudige teksten die verhalend, informatief, directief, beschouwend of argumentatief van aard zijn met begrip en voeren daarbij de volgende leesstrategieën uit. Ze zoeken, selecteren en verwerken op een doelbewuste en efficiënte manier informatie uit verschillende bronnen.

- Ze leiden betekenisrelaties tussen zinnen en alinea's en herkennen inconsistenties.
- Ze stellen zelf vragen tijdens het lezen.
- Ze bepalen de hoofdgedachte van een tekst en maken een samenvatting.
- Ze herkennen de structuur van verschillende soorten teksten.
- Ze plannen, sturen, bewaken en controleren hun eigen leesgedrag.
- Ze beoordelen teksten op hun waarde.

leerlijn 5: Strategisch schrijven

Middenbouw

De kinderen schrijven korte teksten, zoals antwoorden op vragen, berichten en afspraken en langere teksten, zoals verhalende en informatieve teksten.

- Ze kennen kenmerken van verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- Ze durven te schrijven en hebben er plezier in.
- Ze stellen het onderwerp vast en zijn zich bewust van het schrijfdoel en het lezerspubliek.
- Ze verzamelen informatie uit enkele bronnen die beschikbaar zijn.
- Ze ordenen de gevonden informatie in de tijd.
- Ze kiezen de geschikte woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige zinnen.
- Ze schrijven korte teksten met de juiste spelling en interpunctie.
- Ze lezen hun geschreven tekst na en reviseren die met hulp van anderen.
- Ze kunnen opmerkingen maken bij hun eigen teksten.

Bovenbouw

De kinderen schrijven allerlei soorten teksten, waaronder verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.

- Ze herkennen en gebruiken enkele kenmerken van verhalende, informatieve, directieve, beschouwende en argumentatieve teksten.
- Ze stellen het schrijfdoel en het lezerspubliek van tevoren vast.
- Ze verzamelen informatie uit verschillende soorten bronnen.
- Ze ordenen vooraf de gevonden informatie.
- Ze kiezen de juiste woorden en formuleren hun gedachten en gevoelens in enkelvoudige en samengestelde zinnen.
- Ze schrijven langere teksten met de juiste spelling.
- Ze besteden aandacht aan de vormgeving en de lay-out.
- Ze lezen hun geschreven tekst na en reviseren die zelfstandig.
- Ze reflecteren op het schrijfproduct en op het schrijfproces.

leerlijn 6: Informatieverwerking

Middenbouw

- De kinderen zoeken snel woorden op die alfabetisch zijn geordend.
- Ze kennen de functie en opzet van verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, telefoonboeken, jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet.
- Ze zoeken de gewenste informatie op in verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, telefoonboeken, jeugdtijdschriften, schoolkranten en internet.
- Ze zoeken in een documentatiecentrum of schoolbibliotheek een boek of ander materiaal op een efficiënte wijze op met behulp van een trefwoordenlijst of de computer.
- Ze herlezen een tekst of delen van een tekst als dat nodig is.
- Ze stellen zichzelf relevante vragen voor en na het lezen van een tekst.

Bovenbouw

- De kinderen kennen de betekenis en functie van verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, spoorboeken, reisgidsen, atlassen en internet.
- Ze zoeken de gewenste informatie op in verschillende informatiebronnen, zoals woordenboeken, encyclopedieën, week- en dagbladen, tijdschriften, spoorboeken, reisgidsen, atlassen en internet.
- Ze zoeken in een openbare bibliotheek boeken of andere materialen op een efficiënte wijze op met behulp van een computer.
- Ze maken een schema, uittreksel of samenvatting van een verhalende of informatieve tekst.
- Ze stellen zichzelf relevante vragen voor, tijdens en na het lezen van een tekst.

leerlijn 7: Leeswoordenschat

Middenbouw

- Kinderen breiden hun conceptuele netwerken uit, zodat diepe woordbetekenissen ontstaan.
- Ze maken onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden.
- Ze kunnen eenvoudig figuratief taalgebruik interpreteren.
- Ze zijn in staat strategieën toe te passen voor het afleiden van de betekenis van woorden uit de tekst.
- Ze zijn in staat strategieën toe te passen voor het onthouden van nieuwe woorden.

Bovenbouw

- Kinderen weten dat woorden onderschikkende en bovenschikkende betekenisrelaties kunnen hebben.
- Ze weten dat woordparen betekenisrelaties kunnen hebben, zoals tegenstelling en synoniem.
- Ze passen figuratief taalgebruik zelf toe.
- Ze kunnen zelfstandig nieuwe woordbetekenissen afleiden en onthouden.
- Ze weten hoe ze woorden kunnen opzoeken in naslagwerken (woordenboek, encyclopedie).

leerlijn 8: Reflectie op geschreven taal

Middenbouw

- Kinderen weten dat uiteenlopende tekstgenres verschillende functies hebben.
- Ze hebben zicht op de processen van schriftelijk taalgebruik.
- Ze maken onderscheid tussen woordsoorten.
- Ze kennen de afgrenzing van een zin.
- Ze kennen de globale structuur van verhalen en informatieve teksten.

Bovenbouw

- Kinderen zijn in staat qua functie en structuur onderscheid te maken tussen verhalende, informatieve, argumentatieve, directieve en expressieve teksten.
- Ze zijn in staat om verbuiging van naamwoorden en vervoeging van werkwoorden te interpreteren en toe te passen.
- Ze beheersen basale grammaticale begrippen, zoals onderwerp, gezegde en persoonsvorm.
- Ze maken het onderscheid tussen formeel en informeel gebruik van geschreven taal.
- Ze begrijpen dat de geschreven taalcode is gebaseerd op de standaardtaal.

Bron: Aarnoutse, C. en Verhoeven, L. (2003) *Tussendoelen gevorderde geletterdheid. Leerlijnen voor groep 4 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
Expertisecentrum Nederlands